

Orta Anadolu'nun Neolitikleşme Sürecinde AŞIKLI¹

Mihriban ÖZBAŞARAN

Keywords: Central Anatolia, Cappadocia, Neolithisation, 9th and 8th mill BC, Aşıklı

Anahtar Kelimeler: Orta Anadolu, Kapadokya, Neolitikleşme, MÖ 9.ve 8.bin, Aşıklı

Kültürel evrim sürecindeki önemli kırılma noktalarından biri olarak kabul edilen 'Neolitik', yerleşiklik, yeni bir sosyal örgütlenmenin yanı sıra, bitki ve hayvan evcilleştirme gibi üretime yönelik bir takım yeniliklerle kendini gösterir. Milyonlarca yıl insanların küçük gruplar halinde, esas olarak beslenme ve korunma kaygısıyla konar göçer şekilde sürdürdüğü yaşamlarında görülen bu radikal değişim ve yeni yaşam biçimine geçiş, dünya üzerinde farklı tarihlerde, farklı bölgelerde, farklı biçimlerde yaşanmıştır. Günümüz araştırmaları ışığında en eski örneklerinin Kuzey Mezopotamya ve Doğu Akdeniz kıyılarında görüldüğü neolitikleşme süreci, son yirmi yıldır yerleşme sayısı az olmakla birlikte ayrıntılı biçimde Orta Anadolu Bölgesi'nde araştırılmaktadır. İlk sonuçlar, söz konusu coğrafyada bölgeye özgü gelişmelere dair ilginç veriler ortaya koymuştur. Bölge, jeolojik, coğrafi, iklimsel vb. açılardan birbirinden farklı, Kapadokya ve Konya Ovası alt bölgelerinden oluşur. Kapadokya bölgesinde bu geçiş süreci, 1989 yılından bu yana Aşıklı Höyük yerleşmesinde araştırılmaktadır. Aşıklı Höyük, yalnızca bu döneme tarihlenen (üzerinde geç dönem yerleşmelerinin bulunmadığı), ve iskanın yaklaşık 1000 yıl sürmüş olduğu iyi korunagelmüş mimarisi ile süreci anlama ve açıklama açısından bölgenin anahtar yerleşmelerinden birisidir. Radyokarbon tarihlerine göre höyükte MÖ 9. bin yılın ortalarından, 8.bin yılın ortalarına kadar kesintisiz

1 Bu makale, Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran'ın 20 Kasım 2012 tarihinde, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü konferansları kapsamında aynı başlık altında verilen konferansın kısaltılmış ve güncellenmiş metnidir.

yerleşilmiştir. Ana toprağa kadar halen kazılmamış dolguların mevcudiyetinin saptanmış olması, ilk iskânın daha da eski tarihlere gideceğinin işaretidir.

Bu konuştaki amacımız, Kapadokya bölgesinde, Melendiz nehri kıyısında yerleşme kararı alan Aşıklıluların kurdukları yerleşik düzen, zaman içindeki davranışları, anlayışları ve ihtiyaçları doğrultusunda yaşam biçimlerini nasıl oluşturdukları ve yine zaman içindeki değişimleri bir bütün içinde ele almaktır. Veriler, Aşıklı özelinde gözlemlenen yeni yaşam biçimine adaptasyon sürecinin çok-bölgeli neolitikleşme kuramına (Gebel 2004) katkıda bulunduğu yönündedir; bir başka deyişle Aşıklı verileri, Orta Anadolu Kapadokya bölgesindeki gelişmelerin bölgeye özgü olduğuna işaret etmektedir.

Aşıklı'da yaşam, günümüz kazı sonuçlarına göre, MÖ 8500'lerde başlar. İlk kez yerleşme kararı alan bu topluluğun kim olduğu, nereden geldiği henüz araştırılmamış dolgularda, tabakalarda saklıdır. Ne var ki Orta Anadolu'nun Konya Ovası kesiminde MÖ 13.000'e tarihlenen (Baird 2012) avcı-toplayıcı ve göçer toplulukların varlığı (Pınarbaşı) bilinmektedir. Volkanik yapıdaki Kapadokya Bölgesi, zengin hammadde kaynakları ile bu göçer toplulukların dolaşım ve hareket alanı içindedir. Özellikle hemen her tür alet yapımında kullanılan obsidyen kaynaklarının Kapadokya Bölgesi'nde, Göllüdağ ve Nenezi'de bulunması, avcı-toplayıcı göçerlerin bölge genelindeki mevcudiyetinin doğrudan kanıtı olarak kabul edilebilir.

Aşıklı'daki ilk yerleşikler, söz konusu obsidyen yataklarına 25 ve 30 km mesafede, Melendiz ve Hasandağ eteklerinden doğan Melendiz nehrinin kıyısına, bugünkü Aksaray il merkezinin 25 km kadar güneyine rastlayan bölgede yerleşmelerini kurmuşlardır. Kalabalık bir grup olmadığı anlaşılan bu ilk topluluk, barınma amacıyla yarısı toprağa gömük, diğer yarısı toprak üzerinde kalan oval biçimli binalarda yaşamaya başlamıştır (Fig. 1). Binalar, ortalama 4 m çapında, toprağa açılan basit bir çukurun içine, çukur duvarları boyunca uzun kerpiç blokların üstüste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kerpiçler farklı boyutlardadır, güneşte kurutulmuştur; bazılarının hafif ıslakken duvara yerleştirildiği ve son biçimlerinin duvardayken verildiğini gösteren izler mevcuttur. Dörtgen bloklarla örülen duvarlarda, oval biçim, 'köşe'lerde, bindirme tekniği ile sağlanmıştır. Duvarlar ve taban daha sonra sıvanmış, mekânın ortasına ise bir ocak yeri oturtulmuştur. Ocak yapımı için, bina yapımında olduğu gibi, toprağa basit bir çukur açılmıştır, çevresi kerpiçle sınırlandırılmış, tabanı ise çaytaşlarıyla döşenmiştir. Mekânda ayrıca binada yaşayanların günlük faaliyetlerine işaret eden seki, farklı boyutta çukurlar, kil tabladan oluşan küçük ışık alanları gibi yapı öğeleri bulunur. Son yıl arazi çalışmalarında

bir oval binanın taban dolgusu üzerinde yıkılmış durumda bulunan ağaç kalıntıları ile ağaçların hemen üzerinde yer alan saz fitolit kalıntılarının, taban üzerinde, bina duvarı boyunca yerleştirilen direk yerleri ve merkezi bir direk yeri ile birlikte değerlendirilmesi, oval binaların çatılarının rekonstrüksiyonunu mümkün kılmıştır (Fig. 2).

9. bin yıl yerleşiklerinin günlük işlerini toplu ve yoğun biçimde oval binaların dışında kalan geniş açık alanlarda gerçekleştirdikleri görülür (Özbaşaran 2011: 31). Ortaya çıkarılan hayvan kemikleri, bitki kalıntıları, obsidyen alet ve artıkları gibi malzemeler üzerinde yürütülen çalışmalar, Aşıklı topluluğunun pişirme, deri işleme, obsidyen yongalama gibi faaliyetlerini yoğun olarak bu alanlarda gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Hayvan kemiklerinin dağılımı, kesme ve tüketimin belli aşamalarının açık alanlarda yapıldığına işaret eder. Volkanik cam olarak da bilinen obsidyen aletler ve kemik aletler üzerinde yürütülen tipolojik, teknolojik ve kullanım izi analizleri, obsidyenlerin kesme, kazıma, delme; kemik aletlerin ise sıyırma ve açkılama (perdahlama/parlatma) gibi işler için kullanıldığını göstermektedir. Bir ucu sivriltilerek delme işlevinde kullanılan kemik aletler, bızlar, genellikle koyun ya da keçinin uzun kemiklerinden yapılmaktadır. Malzeme ve buluntu dağılım analizleri, açık alanların birden çok faaliyetin yapıldığı çok-işlevli alanlar olduğunu göstermiştir. Açık alanlarda ortaya çıkarılan çok sayıda ateş/pişirme çukuru (*roasting pit*), bina içi ateş yerlerinden farklıdır. Biçimsel farklılıklar ve arkeolojik malzeme, bina içi ateş yerlerinin ısınma amacıyla, açık alanlardaki ateş çukurlarının pişirme amacıyla kullanıldığını düşündürür.

Arkeozoolojik çalışmalar, MÖ 9. bin yıl yerleşmesinde topluluğun hayvan seçimi ve av açısından geniş bir yelpazeye sahip olduğuna işaret eder. Yabani koyun/keçi, yaban tavşanı, yaban sığırı, orta boy, iri ve çok iri toynaklılar, tilki, domuz, at, eşek, domuz, kızıl geyik gibi türlerin yanısıra sayıca az olmakla birlikte, su ve kara kaplumbağası, baykuş, yaban kedisi, kaya sansarı, kokarca, porsuk türleri ile küçük, orta ve iri boy kuş ve balık türleri avlanmıştır. Melendiz nehrinden yakalanan balık türleri gibi pek çok küçük hayvan tuzak ya da ağlarla avlanmış olmalıdır. Özellikle balık, su ve kara kaplumbağası mevsimsel olarak avlanan türlerdir, buldukları tabakalar Aşıklı yerleşiklerinin mevsimsel faaliyetlerini ve bu malzemenin içinde bulunduğu dolguların kısa süreli oluşumunu işaret etmesi açısından önemlidir.

Kasaplık işlemleri, yiyecek hazırlığı, halen çalışılmakta olan konulardır. Karbonize olmuş kemiklerdeki yanma izleriyle ilişkili olarak yürütülen

analizlerin ilk sonuçları, hayvanların orta ya da düşük derecede ateşe maruz kaldıklarını göstermektedir. Nitekim ocak tipleri ve ateş yerleri de pişirme tekniğinin olasılıkla sıcak taşlar üzerinde bir nevi ızgara benzeri bir teknik olabileceğini düşündürür.

Hayvan iskelet parçalarının yerleşme içindeki genel dağılımına bakıldığında, hemen hemen tüm kemiklerin temsil edildiği, dolayısıyla kesme ve parçalama işleminin yerleşmede ya da yerleşmenin hemen yakınında yapıldığı görülür. Bununla birlikte bazı hayvanların alt bacak kemiklerinin görece sayısal azlığı, bazı bölümlerinin dışarıda, av sahasında kesilip atıldığını ve yerleşmeye yalnızca etin getirildiğine işaret etmektedir.

Yabani ve domestik tahıl türlerinin (arpa ve buğday) birarada bulunduğu 9. bin yıl yerleşmesinde baklagillerin tahıllara oranla daha az miktarda toplandığı ve tüketildiği, buna karşılık çitlembik (*Celtis tournefortii*), badem (*Amygdalus*) ve fıstıkgil (*Pistachia*) gibi yemiş/meyve türlerinin yoğun olarak tüketildiği görülür. Tahıllardan emmer buğdayı, einkorn'a oranla çok daha sıklıkla tüketilmiştir. Tahıllara ait çeşitli sap, kılçık gibi parçalar ayrıntısında yürütülen mekânsal dağılım analizleri, hasat sonrası ayıklama ve temizlik işlemlerinin yerleşmenin çok yakınında ya da yerleşme içinde yapıldığına dair sonuçlar vermiştir.

Baklagiller arasında kara burçak (*Vicia ervilia*) ilk sırayı alır. Mercimek, (*Lens orientalis/culinaris*), bezelye (*Pisum sativum*) ve çok az sayıda nohut, diğer tüketilenler arasındadır. Yabani tahıllar gibi yabani otsu bitkiler ile sulak bitki türlerinin de (*Carex*, *Eleocharis* ve *Scirpus maritimus*) toplandığı ve kullanıldığı bilinmektedir, ne var ki sulak bitki türleri baskın değildir.

9. bin yıl ölü gömme gelenekleri bina içi, taban altı, basit çukurlara gömülen tekli birey mezarlarıyla kendini gösterir. Oval binaların ikisinde toplam dört bireye ait dört mezar çukuru bulunmuştur. Bunlardan 3 no'lu binada (B.3) biri kuzeyde biri güneyde olmak üzere, taban sıvası kesilerek açılmış çukurlar içine hocker pozisyonda yatırılmış, 12-13 yaşlarında bir çocuk ile 25 yaşlarında bir kadın iskeleti bulunmuştur. Her ikisi de son derece sağlam korunagelmıştır. Çocuğun yanına mezar armağanı olarak değerlendirilebilecek herhangi bir buluntu bırakılmamıştır; buna karşılık genç kadının gövdesinin altında bir geyik boynuzu bulunmuştur. İkinci binada (B.1) ortaya çıkarılan iki mezardan biri, taban sıvası kesilerek açılan derin bir çukura yine hocker pozisyonunda yatırılan 65 yaşlarında bir kadına aittir. Kadın, Aşıklı sakinlerinin en yaşlılarından birisidir. Ölüm nedenine işaret eden, kemiklerine yansıyan herhangi bir iz saptanmamıştır. Yaşlı kadının gövdesi hasırla sarılmış

ya da üstü örtülmüştür. Başında bataklık otu adıyla bilinen bir sulak bitkinin saplarıyla örülmüş (?) bir başlık taşır. Bu örnek, Aşıklı'da bulunan tarihöncesi giysilerle ilgili yegâne örnektir.

Binada bulunan ikinci gömüt, 8-9 yaşlarında bir çocuğa aittir. Gömme işlemi, binanın terk edilmesinin hemen öncesinde yapılmıştır. Çocuğun kafası, mekân ortasındaki ocağın üzerine gelecek şekilde yatırılmış ve üzeri sığ bir toprak tabakasıyla kapatılmıştır. Bunun hemen üzerinde ise binanın terk edilmesi ile ilişkilendirilebilecek kerpiç bloklar yer alır. Buna karşılık aynı mekândaki 65 yaşındaki kadının mezar çukuru, binada yaşam sürerken açılmış, gömme işlemi tamamlandıktan sonra taban sıvası çok muntazam şekilde sıvanmıştır.

Yerleşmede yaşam, belirgin bir kesinti olmaksızın 8. bin yılda da devam eder (Fig. 3); kimi belirgin farklara karşılık değişim, genelde yavaştır, ritmi düştür. En belirgin farklılık, yerleşme dokusunda ve mimaride izlenir (Duru 2013). Oval binalar yerlerini dörtgen planlılara bırakmıştır. Birbirleriyle benzer planda dörtgen binalar (Esin – Harmankaya 2007), sıkışık düzende bina gruplarını ve mahalleleri oluşturur. Binalar arasında geçit olamayacak darlıkta boşluklar mevcuttur. Bazı bina grupları arasında ise ortalama 1 m genişliğinde sokaklar yer alır. Bal peteği görünümündeki yerleşmede açık alanlar az sayıdadır ve tümü ortak kullanılan çöplük alanlarıdır. 9. bin yılın açık alanlarındaki işlikler, bu dönemde dörtgen planlı evlerin damlarına taşınmıştır. Binalara giriş, dam seviyesinde ya da çatıya yakın bir yerde bırakılan açıklıklardan ahşap merdivenler yardımıyla sağlanmış olmalıdır. Yanyana inşa edilmiş binalar ve damdan girişlerle yerleşme, adeta korunaklı bir görünüm kazanmıştır. Yerleşme düzenindeki bu dışa kapalı görünüm, topluluğun içe dönük bir yaşam sürmeye başladığına dair verilerle örtüşmektedir. Yerleşikler adeta ağırlıklı olarak günlük yaşamın sürdürülebilmesine, beslenme ise büyük ölçüde koyun-keçiye odaklanmıştır. 8. bin yılda, koyunun yerleşme içinde tutulmaya başladığı, dolayısıyla evcilleştirme sürecinin başladığının kanıtları mevcuttur. Yaş ve cinsiyet analizleri, özellikle dişilerin yerleşmede ya da yerleşme yakınında tutulduğunu, beslenme ve üremelerinin insanlarca kontrol altına alındığını gösterir. Bunun yanısıra son yıllarda yürütülen ve ilk sonuçları alınmaya başlayan isotop analizleri de koyun evcilleştirme sürecinin başladığını destekleyen veriler sunar. 9. bin yıl yerleşiklerinin geniş yelpazeli, çeşitli küçük hayvanları da kapsayan av çeşitliliği artık kalmamıştır; eskisiyle karşılaştırılabilir önemde devam eden yalnızca yaban tavşan avıdır. Kuş avlığı, balık yakalama önemini tümüyle yitirmiştir.

Tahıl tarımı, yabani bitki ve ot ile yemiş ve meyve toplayıcılığı 8.bin yılda da devam eder. Tarımın ölçeği ve beslenmedeki rolü halen tartışmalı olmakla birlikte, yerleşmenin en son evrelerinde depolama yerlerinin ortaya çıkması, tahıl ürünlerinin beslenmede artan rolüne işaret ediyor olmalıdır. Bina gruplarındaki ayrışma (Duru 2013), ölü gömme geleneklerinde çoklu (bebek-kadın; erkek-kadın) gömütler, mezar armağanlarındaki çeşitlenme, yine aynı evrelerde görülür. Buna karşılık ilk kurulduğu andan, terk edilene kadar değişmeyen önemli bir olgu, bina ve açık alanların kullanımında görülen devamlılıktır. Gerek 9.bin yıl, gerekse 8.bin yıl yerleşmelerinde binaların ve açık alanların yerlerinin değişmeksizin aynı yerde birbirlerinin üzerinde devam etmesi (Fig. 4), Aşıklı için olduğu kadar, hemen tüm Orta Anadolu Neolitik yerleşmeleri için de tipiktir.

8. bin yıl yerleşmesinde konut alanı ve özel amaçlı yapılar alanı olarak net biçimde ayrışan yerleşme dokusu (Esin – Harmankaya 2007) ile ilgili bilgimiz, 9.bin yıl yerleşmesi söz konusu olduğunda bu denli belirgin değildir. Ne var ki Aşıklı'daki 'devamlılık olgusu' bağlamında, bu alanın daha eski tarihlerde de benzer işlevde olduğu varsayım dâhilindedir. Şu an için bilinen, konut alanının güneyinde yer alan özel amaçlı yapıların, yerleşmede değişimlerin belirginleşmeye başladığı evrelere tarihlendiğidir. Radyokarbon sonuçları, bu alanın MÖ yaklaşık 7500-7400 yılları arasına tarihlendiğini gösterir ki bu tarihler, yukarıda sözü edilen değişimlerin ortaya çıktığı tarihlerdir.

MÖ 8. bin yıl özel amaçlı yapılar alanı, topluluğun ortak kullandığı özel iki bina ile çevresindeki mekânları kapsar. Bu iki alan birbirinden genişliği 2-4 m arasında değişen çakıllı bir yol ile ayrılır. Yolun güneyindeki binalar, konum, boyut ve plan açısından kuzey kesimde, konut alanı olarak adlandırılan binalardan ayrılmaktadır. Özellikle bu iki binadan biri iç avlulu, kuzey duvarı taşla örölmüş büyük bir binadır. Taş duvarın hemen önünde (kuzeyinde) küçük hücremsi mekânlar bulunur, mekânların kuzeyi ise yan yana beş kerpiç bloktan oluşun geniş bir kerpiç duvar ile sınırlandırılmıştır. İç avlulu bina yarı-kapalıdır; kapalı kısmın tabanı iri kerpiç bloklarla döşelidir. Bunun daha güneyinde yer alan ikinci bina ise, kareye yakın planı, geniş kerpiç bloklardan örölmüş duvarları, kireç tabanı, kırmızı boyalı taban ve duvar sıvaları, kanal, seki, vb. gibi iç yapı öğeleri ve bina dışındaki (doğusundaki) açık alanı ile bir başka ayrıcalıklı binadır (Esin – Harmankaya 1999) (Özbaşaran 2012). Konumu, mimari özellikleri, yapı öğeleri, ve malzeme, her iki binanın, dolayısıyla yerleşmenin bu kesiminin, Aşıklı topluluğun sosyal yaşamlarının parçasını oluşturan inançları doğrultusunda kullanıldığını gösterir. Bu alanda bulunan hayvan kemikleri üzerinde yapılan çalışmalar ve yerleşme genelinde

dağılım analizleri, özel amaçlı yapılar alanında yoğun yaban sığırı tüketimine işaret eder. Konut alanında ilk sırayı koyun-keçi alırken, özel yapılar alanında yaban sığırının sayısal ağırlığı, topluluğun burada düzenlediği, katıldığı törenlerin, kutlamaların yaban sığırı tüketimi eşliğinde yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Aşıklı yerleşiklerinin sosyal yaşantısına işaret eden bu durum, aynı zamanda sosyal yapısına da işaret eder. Nitekim yaban sığırı gibi büyük hayvan avı, kerpiç yapımı, belli periyotlarla bina yenilemeleri, kireç taban ve sıva yapımı, konut alanını özel yapılar alanından ayıran ve sürekli yenilenerek yüksekliği 10 m'yi aşan çakıllı yol yapımı gibi faaliyetlerin tümü, ortak iş gücü gerektiren faaliyetlerdir. Yerleşmenin son evrelerinde belirginleşmeye başlayan değişikliklere karşılık, bina ve mekân devamlılığında gözlemlenen 'süreklilik olgusu'nun başlangıcından höyük terk edilene kadar korunması, toplumun kolektif yapısının radikal bir değişime uğramadan devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. Kendi içerisinde iyi organize olmuş sistemle, dış girdilerden etkilenmeksizin sürdürüldüğü anlaşılan yaşam, 1000 yılın ardından son bulmuş ve Aşıklı henüz bilinmeyen bir nedenle terk edilmiştir. Terk etme sürecinin sessiz ve sakin yaşandığı, herhangi bir doğal felaket ya da yıkımdan kaynaklanmadığı söylenebilir.

Aşıklı'nın 1000 yıllık süreçte önce yerleşiklik, ardından yerleşiklikle birlikte şekillenmeye başlayan yeni yaşam biçimi ve bu yaşam biçiminin zaman içindeki değişimi ile ilgili veriler, söz konusu gelişmelerin özgün, yerleşmeye özgü olduğunu ortaya koymaktadır. Süreç, göçerlikten yerleşikliğe, yabanıldan evcile, kolektif yaşamdan bireyselliğe geçiş sürecidir. Benzer gelişmelerin yaklaşık aynı tarihlerde Orta Anadolu Bölgesi'nin batısında, Konya Ovası'nda da yaşandığı bilinmektedir. Aşıklı'nın çağdaşı ve günümüzde kazı ve araştırmaların devam ettiği Boncuklu yerleşmesi (Baird *et al.* 2012) ve ardılı Çatalhöyük'te (Hodder 2012) belli özellikler (bina devamlılığı, sıkışık yerleşme dokusu, kerpiç mimari, damdan giriş vb.) Aşıklı ile karşılaştırılabilir niteliktedir. Ne var ki MÖ 9. bin yılda iki benzer ve çağdaş yerleşme arasında dahi, yerleşme dokusu ve düzenine yansıyan, her topluluğun içinde yaşadığı ortama göre şekillenen, kendilerine özgü davranış biçimleri, anlayış ve sosyal kuralların oluşumunu görmek mümkündür. Bu bağlamda öncelikle yerleşme ölçeğinde ve kendine özgü alt bölgeler çerçevesinde ele alınması gereken neolitikleşme sorunu, bu aşamadan sonra bölge içi ve bölgelerarası etkileşim kapsamında değerlendirildiğinde her topluluğun ve her bölgenin bu sürece katkısı daha sağlıklı anlaşılacaktır. Aşıklı topluluğunun aynı yerde 1000 yıl süren yaşamı, bölgede yaşanan bu özgün sürecin kanıtlarına doğrudan ulaşabilmemiz ayrıcalığını sağlamaktadır.

Katkılar, teşekkürler

Aşıklı Kazı ve Araştırma Projesi, 1989-2003 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı'ndan Prof. Dr. Ufuk Esin, Dr. Savaş Harmankaya ve Prof. Dr. Nur Balkan Atlı başkanlığında uluslararası bir ekip tarafından yürütülmüştür. Ardından yaklaşık beş sezonluk koruma ve sergileme projesi hazırlıklarının ardından 2010 yılında tekrardan başlayan araştırmalar, Mihriban Özbaşaran, Güneş Duru, Nurcan Kayacan, Çiler Algül'in yanısıra, L. Astruc, H. Bozbay, H. Buitenhuis, R. Christidou, D. Erdal, M. Ergun, N. Kayacan, S. Mentzer, M. Özbek, N. Munro, J. Peters, N. Pöllath, J. Quade, M. Stiner, M. Tengberg, C. Tuncer, G. Willcox ile Yüksek Lisans ve Lisans öğrencilerinden E. Birçek, B. Gökalsın, H. Gültekin, F. Kalkan, O. Oral, Ö. Sarıtış, Ö. Toprak, M. Uzdurum'un katılımıyla yürütülmektedir. Kazılar, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Merkezi'nin izin ve parasal destekleri ile sürdürülmektedir (İÜ Araş. Fonu Proje no: 6647, 15794, 24030). Aşıklı Koruma ve Sergileme Projesi ayrıca MAPFRE Genel Sigorta'dan mali destek görmüştür. İlgili kişi ve kurumlara teşekkürlerimizi sunarız.

Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Prehistorya Ana Bilim Dalı
İstanbul / Türkiye

Aşıklı and the Neolithisation of Central Anatolia

The change from mobile, hunter gatherer way of living to sedentism and food production has long been under investigation as one of the major research themes in prehistoric archaeology. Intensive work has been carried out in Northern Mesopotamia and Levant and revealed the oldest dates of this transitional phase in the Near East. Meanwhile, increasing number of research and data enable us to understand the regional and behavioural variability of the communities involved in the process.

Recent research in Central Anatolia –including both Cappadocia and Konya/Karaman Plain– revealed substantial and distinctive data in understanding how the early communities built their own world and maintained the new way of life. Aşıklı Höyük, the Aceramic Neolithic settlement in Cappadocia, with its uninterrupted sequence of about 1000 years of occupation, stands as one of the key sites for neolithisation of Central Anatolia.

Renewed work at Aşıklı that started in 2010 focuses mainly on the early levels of the settlement; that is the life way of the earliest community who came to settle around 9th mill cal BC. Excavations during the first phase of research at the site, led by Prof. Dr. Ufuk Esin, S. Harmankaya and N. Balkan Atlı between 1989-2003, had concentrated in the 8th millennium settlement that provided extensive information on the late phases of the occupation. Data coming from the recent excavations, focusing mainly on the 9th millennium BC way of living, and the already exposed 8th millennium settlement allow us to study the changes through time in settlement pattern, subsistence, social organization etc., of the community. Such a study provides insights into the adaptations and preferences of a community that lived 10.000 years ago.

The present data suggests that the Aşıklı community first came to settle on the banks of the Melendiz-river around the beginning of the 9th millennium where they built oval, semi-subterranean *kerpiç* buildings. These buildings were located around a large open space –a multi-functional activity area for daily work. Obsidian knapping, skin processing, cutting and processing meat and plants, basket and mat making were among the activities performed in the area. Life continued through the 8th millennium without a break in stratigraphy, but an increase in population. Although changes in the subsistence, the technologies, burial customs were slight and gradual, significant changes occurred in use of space and in building plans. All the buildings became

rectangular in plan, with one or two rooms, rarely three, and densely grouped in clusters. Clusters formed neighbourhoods. Outdoor activities of the 9th millennium were transferred from the ground surface to the flat roofs of the buildings and/or inside them. Large middens between clustered neighbourhoods were used collectively. The late phases of the settlement showed two main sectors, the residential area on north and the area of special purpose buildings on south, separated from each other by a wide gravel street.

Subsistence was maintained by cultivation, gathering and hunting. The animal bones exposed in the 9th millennium settlement showed a quiet rich composition, *Ovis/Capra* being the most common. They were followed by hare, aurochs, equids as well as a variety of small game including birds, turtles and fish. The faunal composition of the late levels (8th millennium) was consistent in general with that of the early levels, with sheep being dominant. However, small animals, except hare, were no longer preferred. Focus was on *Ovicaprids*. Studies on age, sex and size (of *Ovis/Capra*) suggested a high degree of control over sheep and goat confirming the 'proto-domestication' state in the latest phases of the 8th mill settlement.

The archaeobotanical remains suggested harvesting of a mixture of wild and domesticated emmer and einkorn along with barley, legumes as well as gathered wild plants. Fruits such as hackberry, pistachio and almond were regularly gathered and consumed in both periods.

The burial customs were similar through the sequence. The deads were placed in pits dug under the floor of the buildings in *hocker* position. The preliminary results showed that the bodies were slightly burnt and either wrapped or covered with mat. The difference between the 9th and 8th millennium practices seems to lie in personal belongings and double-burials. Personal belongings or burial gifts enriched, double-burials appeared towards the latest phases of the 8th millennium BC.

Studies so far indicated distinctive pattern of adaptation, preference and organization of the Aşıklı community that choosed to settle in Cappadocia 10.000 years ago. Further work will be carried out questioning the changes through time as well as their unique histories and circumstances.

Kaynakça

- Baird, D.
2012 “The Late Epipaleolithic, Neolithic, and Chalcolithic of the Anatolian Plateau, 13,000-4000 BC”, D. T. Potts (ed.), *A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East*: 431-465.
- Baird, D. – A. Fairbairn – L. Martin – C. Middleton
2012 “The Boncuklu Project: The Origins of Sedentism, Cultivation and Herding in Central Anatolia”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research. Central Turkey*: 219-244.
- Duru, G.
2013 Tarihöncesinde İnsan-Mekân, Topluluk Yerleşme İlişkisi: MÖ 9. bin yıl sonu - 7. bin yıl başı, Aşıklı ve Akarçay Tepe. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi.
- Esin, U. – S. Harmankaya
1999 “Aşıklı”, M. Özdoğan – N. Başgelen (eds.), *Neolithic in Turkey, The Cradle of Civilisation*: 115-132.
- Esin, U. – S. Harmankaya
2007 “Aşıklı Höyük”, M. Özdoğan – N. Başgelen (eds.), *Türkiye’de Neolitik Dönem*: 255-272.
- Gebel, H. G. K.
2004 “There Was No Center: The Polycentric Evolution of the Near Eastern Neolithic”, *Neo-Lithics* 1/04: 28-30.
- Hodder, I.
2012 “Renewed Work at Çatalhöyük”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research. Central Turkey*: 245-277.
- Özbaşaran, M.
2011 “Aşıklı 2010”, *Anatolia Antiqua* XIX (2011): 27-37.
- Özbaşaran, M.
2012 “Aşıklı”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research. Central Turkey*: 135-158.

Fig. 1 Aşıklı'nın MÖ 9.bin yılın ikinci yarısına tarihlenen, oval biçimli kerpiç binalarından Bina 1 (Ö. Toprak)

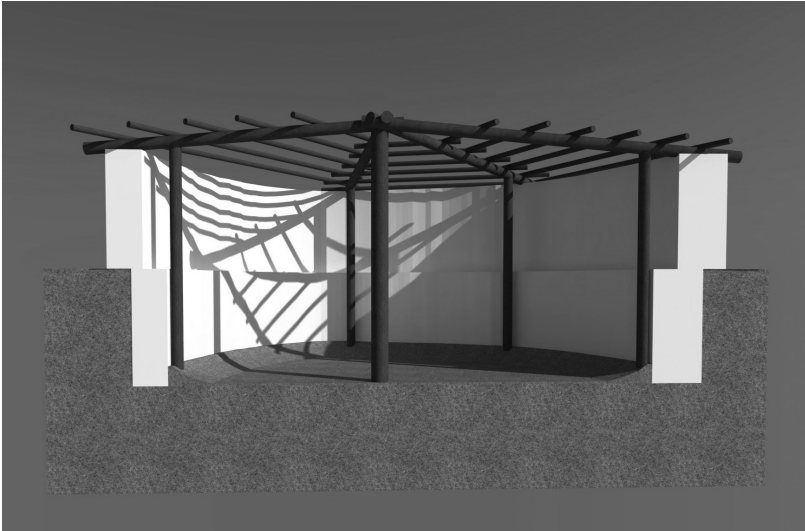

Fig. 2 Aşıklı oval binalarının olası çatı yapısı (C. Tunçer – G. Duru)

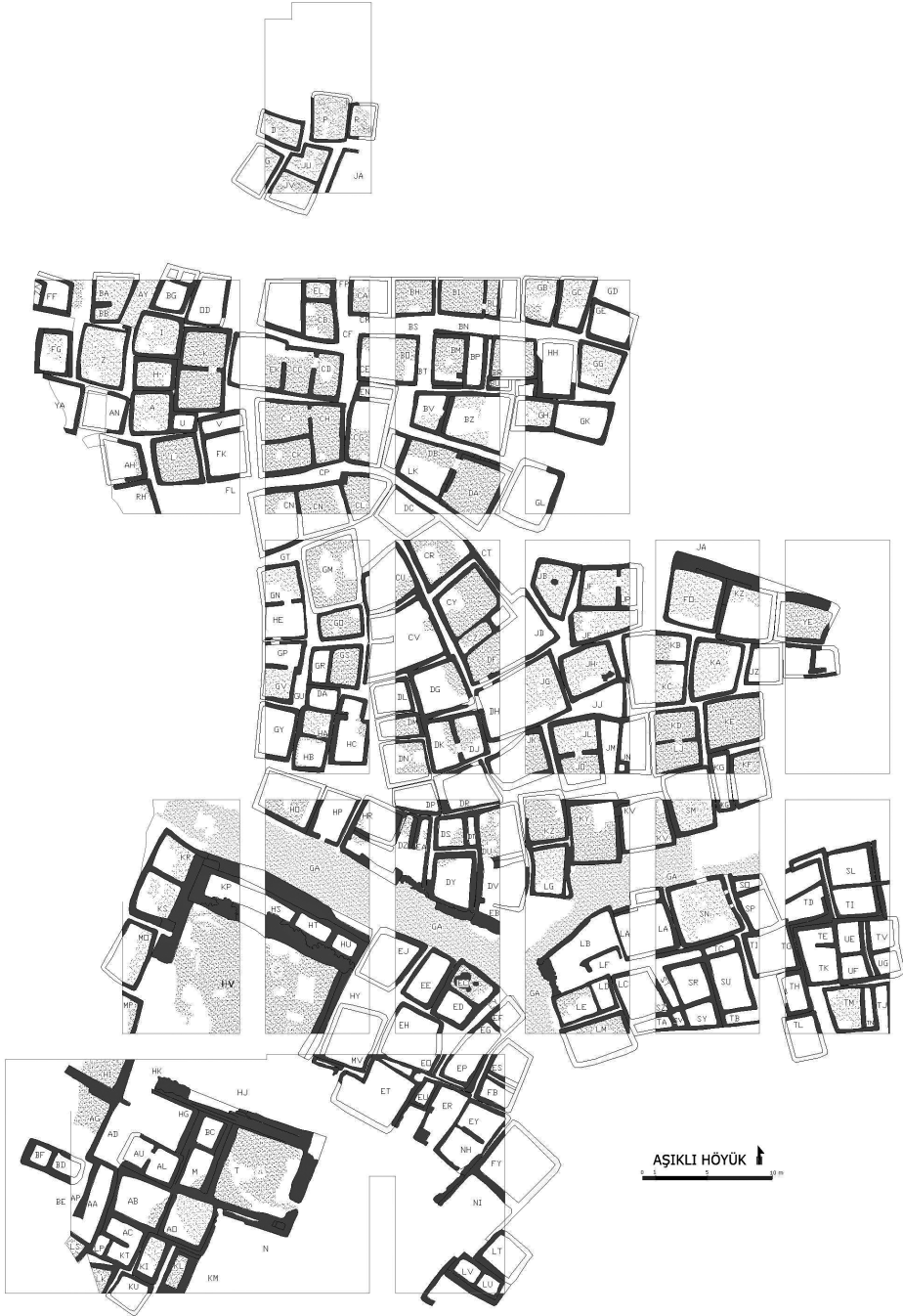

Fig. 3 Aşıklı MÖ 8.bin yıl yerleşme planı (Dijitalize eden: G. Duru)

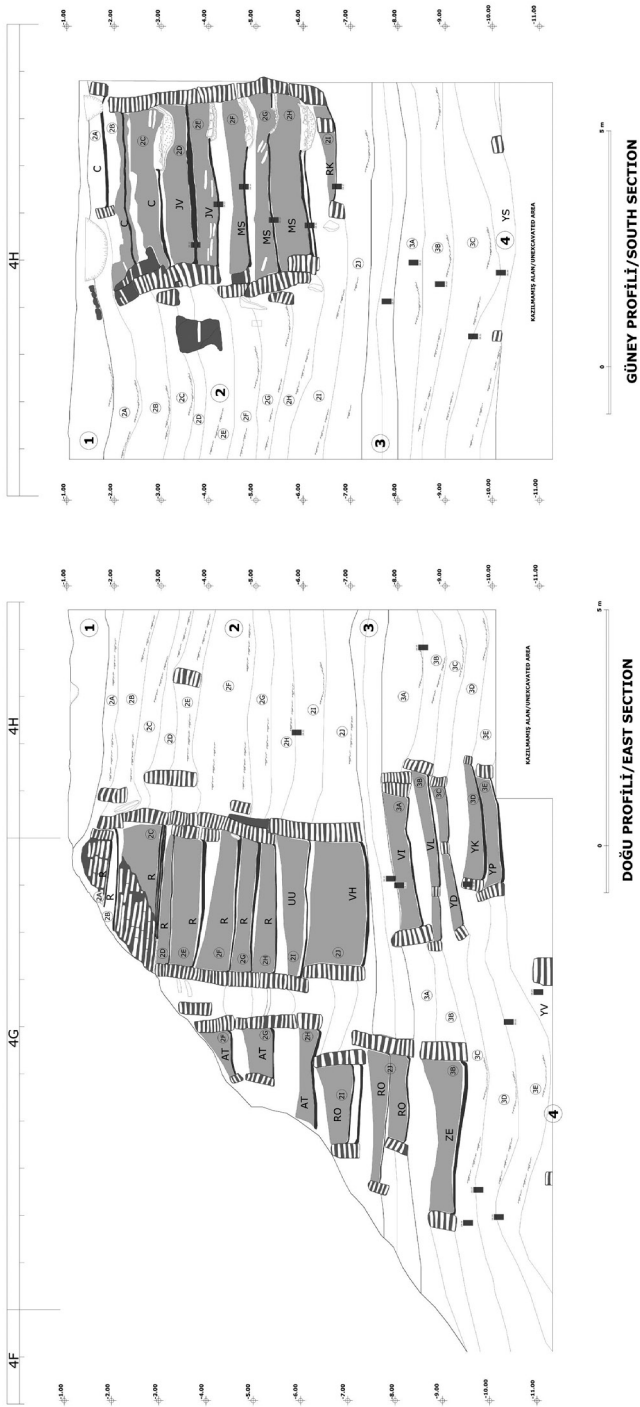

Fig. 4 Aşıklı'da yerleşme içi mekân sürekliliğini gösteren kesit (Dijitalize eden: G. Duru)